ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

Кафедра філософії та суспільних наук

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Завідувач кафедри
Наталія МОРСЬКА

Протокол № 1 від «1» вересня 2026 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

Рівень вищої освіти	другий (магістерський)
Галузь знань	А Освіта
Спеціальність	А4 Середня освіта (за предметними спеціальностями)
Освітня програма	СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ГЕОГРАФІЯ)

2026 – 2027 навчальний рік

1

Робоча програма **«Філософія освіти»** для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ГЕОГРАФІЯ)» за спеціальністю А4 Середня освіта (за предметними спеціальностями) галузі знань А Освіта

Розробник:
Морська Наталія Львівна – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії та суспільних наук

©Морська Н.Л., 2026 рік
©Морська Н.Л., 2027 рік

1. Опис навчальної дисципліни

1	Освітня програма	СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ГЕОГРАФІЯ)
2	Спеціальність	А4 Середня освіта (за предметними спеціальностями)
3	Галузь знань	А Освіта
4	Рівень вищої освіти	Другий (магістерський)
5	Форма навчання	Денна, заочна
5	Статус дисципліни	Обов'язкова
6	Мова навчання	Українська
8	Курс	1
9	Семестр	1
10	Обсяг дисципліни в кредитах ECTS	3 кредити
11	Загальна кількість годин	90
12	Кількість змістових модулів	2
13	Аудиторні заняття (год.)	Денна форма – 30, заочна форма – 10
14	Лекції (год.)	Денна форма – 14, заочна форма – 6
15	Семінарські заняття (год.)	Денна форма – 16, заочна форма – 4
16	Самостійна робота (год.)	Денна форма – 60, заочна форма – 80
17	Вид ІНДЗ	-
18	Форма підсумкового контролю	Екзамен

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 33 % до 67 %

для заочної форми навчання – 11 % до 89 %

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: формування цілісного уявлення про проблемне поле філософії освіти і педагогіки як важливих галузей сучасного знання; ознайомлення із загальними закономірностями розвитку освіти, її структурою, рівнями; поглиблений аналіз актуальних соціально-філософських проблем сучасної освіти; сприяння глибокому усвідомленню сутності освіти, її ролі і місця у суспільстві та людинотворчої місії.

Завдання: формування методологічної компетентності магістрантів як майбутніх фахівців освітянської сфери, здійснення філософського аналізу освіти як явища культури в його соціальному, теоретико-пізнавальному, аксіологічному та практичному аспектах.

3. Компетентності та результати навчання

Вивчення дисципліни передбачає формування у здобувачів таких компетентностей:

Індекс в матриці	Програмні компетентності
	Загальні компетентності
ЗК1	Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
ЗК4	Здатність виявляти та вирішувати проблеми у сфері професійної діяльності, бути критичним і самокритичним.
ЗК5	Здатність генерувати нові ідеї (креативність) та приймати обґрунтовані рішення.
ЗК6	Здатність розробляти та презентувати освітні проєкти, управляти ними та мотивувати виконавців на досягнення спільної мети.
ЗК7	Здатність здійснювати науково-педагогічні дослідження, прогнозувати та презентувати їх результати.
	Спеціальні (фахові, предметні) компетентності
ФК1	Здатність до поглиблення знань і розуміння предметної області та професійної діяльності.
ФК8	Здатність формувати в учнів культуру академічної доброчесності та дотримуватися її принципів у власній професійній діяльності.
ФК12	Здатність до поглиблення знань і вдосконалення предметної області природничої, антропогенної, суспільної географії, картографії та геоінформаційних технологій, методики навчання географії, що включають новітні наукові здобутки у сфері професійної діяльності, є основою для оригінального мислення, проведення досліджень та критичного осмислення професійних проблем.
ФК14	Здатність до здобуття спеціалізованих умінь та навичок розв'язання проблем сучасної географічної науки, педагогіки, психології, методики навчання географії, які необхідні для проведення наукових дослідження, провадження інновацій наукової та педагогічної діяльностей.

Вивчення навчальної дисципліни забезпечує досягнення здобувачами освіти таких програмних результатів навчання:

Індекс в матриці	Програмні результати навчання
ПРН 1	Демонструє вміння застосовувати знання з психології, педагогіки, фундаментальних і прикладних наук (відповідно до предметної спеціальності) у практичних ситуаціях здійснення освітньої діяльності, поглиблює знання з предметної області.
ПРН 3	Називає і описує основні принципи, функції, сучасні форми та методи управління освітньої діяльності, демонструє вміння планувати й управляти освітньою діяльністю, забезпечувати та оцінювати її якість.
ПРН 4	Формулює наявні проблеми у сфері освітньої діяльності, демонструє навички їх критичного аналізу, генерує нові ідеї, аргументує можливі шляхи їх вирішення та критично оцінює їх спроможність.
ПРН 5	Описує методику розробки освітніх проєктів, пояснює зміст та призначення їх етапів, аналізує спроможність управління процесом їх впровадження, прогнозує очікувані результати.
ПРН 6	Визначає і характеризує основні принципи, закони та методики науково-педагогічних досліджень; описує апарат науковопедагогічного дослідження, демонструє навички презентації результатів науково-педагогічного дослідження.

ПРН 14	Демонструє дотримання культури академічної доброчесності у власній діяльності та демонструє вміння формувати її в учнів.

4. Передумови для вивчення навчальної дисципліни

Вивчення навчальної дисципліни базується на знаннях, уміннях і навичках, здобутих під час опанування обов'язкового компоненту першого (бакалаврського) рівня вищої освіти **«Філософія»,** який закладає теоретичний і методологічний фундамент для опанування «Філософії освіти».

5. Програма навчальної дисципліни

5.1. Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль І.
Філософія освіти в історичній ґенезі

Тема 1. Філософія освіти як галузь наукового знання.

Сутність філософії. Предмет і структура філософського знання. Основні філософські категорії. Особливості виникнення та предмет філософії освіти, основні проблеми філософії освіти. Характеристика і співвідношення понять «філософія», «освіта», «педагогіка», «педагогічна діяльність», «філософія освіти». Специфіка філософського рівня осягнення проблем освіти та основних концепцій освіти як складових філософії освіти.

Тема 2.Освіта як феномен культури та соціальний інститут.

Сутність освіти як явища культури, взаємозв'язок динаміки культури та еволюції освітньої діяльності. Характеристика поняття «освіта», «навчання» та виховання», поняття «ідеал освіченості» й «освітня парадигма», їх конкретність та історична змінність. Визначення освіти як особливого типу людської діяльності та соціального інституту. Онтологічні, гносеологічні, антропологічні та аксіологічні підґрунтя освіти. Система освіти. Інституалізація освіти. Особливості взаємодії освіти з іншими інститутами суспільства (держава, сім'я, релігія, наука тощо). Особливості соціальних відносин у сфері освіти.

Тема 3.Виникнення і розвиток освіти в історії людства.

Характеристика історичної типології освіти, писемності і прогресу освіти. Філософія освіти Давнього Сходу. Ключові ідеї античної культури і освіти, метод «майєвтики» Сократа; платонівська і аристотелівська концепції освіти. Мета освіти та виховання у Середні віки. Гуманістичний ідеал доби Відродження. Людина як суб'єкт і об'єкт освітньої діяльності у епоху Нового часу. Доба Просвітництва та її вплив на розвиток освіти (Руссо, Вольтер, Дідро). Педагогічна система Я.-А. Коменського. Місія університету в європейській культурі. Педагогічна теорія класичної освітньої парадигми. Концепція і практика освіти у філософії XIX ст.

Тема 4.Трансформація освіти на зламі XX-XXI ст.

Трансформація класичної освітньої парадигми у XX ст. та особливості становлення некласичної парадигми освіти. Характеристика прагматизму та експериментализму Дж. Дьюї; ідей екзистенціалізму та критичної педагогіки постмодернізму; теорії едифікації Р. Рорті; освітніх ідей Пауло Фрейре; основних ідей філософії нестабільності І. Пригожина та їх зв'язку з ґенезою сучасної освіти. Вальфдорська педагогіка як теорія навчання і виховання людини майбутнього. Школа М. Монтессорі. Система філософських принципів субстанціональної єдності і діалогової згоди у філософії освіти В. С. Лутая. Аналіз впливу глобалізаційних та інформаційних технологій на сучасні парадигми освіти. Проблеми і перспективи освіти майбутнього.

Тема 5.Ґенеза освітніх і педагогічних концепцій в Україні.

Закономірності розвитку вітчизняної освіти, специфіка розуміння сутності освіченості і виховання в українській традиції. Ставлення до освіти за доби Київської Русі та основні акценти про сенс освіти і виховання в українській інтелектуальній думці. Характеристика розвитку педагогічної думки і діяльності братських шкіл; педагогічних ідей І. Федорова, І. Вишенського, І. Борецького. Концепція і структура освіти у Києво-Могилянській академії; роль і завдання педагогіки у період Козаччини; сутність філософсько-педагогічної думки С. Яворського, Ф. Прокоповича, Г. Сковороди; ідеї національного виховання у педагогічній системі К. Ушинського; методика організації виховного процесу за А. С. Макаренком; розробка української національної системи освіти Г. Ващенка; концепція розвитку особистості та трансформація педагогічної діяльності у вченні В. Сухомлинського.

Змістовий модуль ІІ. Філософський дискурс сучасної освіти

Тема 6.Освітні парадигми початку третього тисячоліття.

Криза освіти кінця ХХ ст., її основні прояви і причини та необхідність зміни парадигми освіти. Основні аспекти нової парадигми освіти (предметний, комунікативний, культурний, інституціональний, інформаційно-технологічний, економічний). Роль освіти в інформаційному суспільстві, інтеграційні тенденції освітніх систем і технологій в умовах глобалістики. Технологізація та інформатизація освіти. Гуманізація і гуманітаризація освіти. Людина як самоцінність – головна умова філософії освіти. Характеристика світових процесів і становлення «духу епохи». Пандемія «COVID-19» і глобальні виклики та трансформації в освіті. Дистанційне навчання: переваги та наслідки.

Тема 7.Стратегії розвитку сучасної освіти України.

Сутність проблеми формування нової філософської парадигми вітчизняної освіти та її концептуалізація. Сучасні напрями філософії освіти в Україні та специфіка системи освіти в Україні її структура й принципи функціонування. Тенденції розвитку освіти на початку третього тисячоліття. Концепція «Нової школи» та специфіка сучасної вищої освіти України. Філософія створення єдиного освітнього простору в контексті Болонського процесу, роль і можливості України в євроінтеграційних освітніх процесах сучасності. Методологічні засади стандартизації у сфері освіти. Співвідношення освітніх стандартів і творчого характеру освітньо-педагогічної діяльності. Реформування і модернізація освіти України в контексті загальноцивілізаційних викликів. Пандемія «COVID-19»: виклики і здобутки в українській освіті. Питання «якості освіти».

Тема 8.Аксіологічні виміри сучасної освіти.

Сутність освіти та специфіка сучасного освітнього простору. Освіта як цінність. Ступені, рівні, форми освіти у сучасному світі. Єдність освіти й самоосвіти. «Мета», «ідеал», «цінність»: специфіка уживання цих понять у філософії освіти та педагогічних практиках. Культурно-історичні, соціальні, економічні, політичні, технологічні, ідеологічні, психологічні та інші виміри цінності освіти та ставлення людей до них. Взаємозв'язок цілей та цінностей освіти; їх трансформація у свідомості різних груп людей сучасного українського суспільства.

Тема 9.Філософсько-методологічні засади сучасної освіти.

Уявлення про сутність філософської методології сучасної освіти, специфічні закони самоорганізації, розвитку і функціонування освіти як соціокультурного феномена; концептуальні основи системного забезпечення стратегії розвитку освіти. Новітні філософсько-методологічні розробки щодо освітнього процесу. Роль викладача в освітньому процесі. Стандартизація в освіті як проблема. Значення інтерактивних методів та проблемних підходів до процесу навчання. Розвиток синергетичної методології. Філософсько-методологічні засади освітньо-педагогічної прогностики.

5.2.Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	кількість годин							
	денна форма				заочна форма			
	усього	у тому числі			усього	у тому числі		
		лекції	семінарські заняття	самостійна робота		лекції	семінарські заняття	самостійна робота
Змістовий модуль І. Філософія освіти в історичній ґенезі								
Тема 1. Філософія освіти як галузь наукового знання.	10	2	2	6	10	2	2	6
Тема 2.Освіта як феномен культури та соціальний інститут.	10	2	2	6	10	2	-	8
Тема 3.Виникнення і розвиток освіти в історії людства.	10	2	2	8	10	2	2	6
Тема 4.Трансформація освіти на зламі XX-XXI ст.	10	2	2	8	10	-	-	10
Тема 5.Ґенеза освітніх і педагогічних концепцій в Україні.	8	-	2	6	10	-	-	10
Разом за змістовим модулем 1	48	8	10	34	50	6	4	40
Змістовий модуль ІІ. Філософський дискурс сучасної освіти								
Тема 6.Освітні парадигми початку третього тисячоліття.	10	2	2	6	10	-	-	10
Тема 7.Стратегії розвитку сучасної освіти України.	10	2	2	6	10	-	-	10
Тема 8.Аксіологічні виміри сучасної освіти.	8	-	2	6	10	-	-	10
Тема 9.Філософсько-методологічні засади сучасної освіти.	10	2	-	8	10	-	-	10
Разом за змістовим модулем 2	38	6	6	26	40	-	-	40
Всього годин	**86**	**14**	**16**	**60**	**90**	**6**	**4**	**80**

5.3. Теми лекцій

№ з/п	№ теми	Назва теми	кількість годин	
			денна форма	заочна форма
1	1	Філософія освіти як галузь наукового знання.	2	2
2	2	Освіта як феномен культури та соціальний інститут.	2	2
3	3	Виникнення і розвиток освіти в історії людства.	2	2
4	4	Трансформація освіти на зламі XX-XXI ст.	2	-
5	5	Ґенеза освітніх і педагогічних концепцій в Україні.	-	-
6	6	Освітні парадигми початку третього тисячоліття.	2	-
7	7	Стратегії розвитку сучасної освіти України.	2	-
8	8	Аксіологічні виміри сучасної освіти.	-	
9	9	Філософсько-методологічні засади сучасної освіти.	2	
		Всього годин	14	6

5.4. Теми семінарських занять

№ з/п	№ теми	Назва теми	кількість годин	
			денна форма	заочна форма
1	1	Філософія освіти як галузь наукового знання.	2	2
2	2	Освіта як феномен культури та соціальний інститут.	2	-
3	3	Виникнення і розвиток освіти в історії людства.	2	2
4	4	Трансформація освіти на зламі XX-XXI ст.	2	-
5	5	Ґенеза освітніх і педагогічних концепцій в Україні.	2	-
6	6	Освітні парадигми початку третього тисячоліття.	2	-
7	7	Стратегії розвитку сучасної освіти України.	2	-
8	8	Аксіологічні виміри сучасної освіти.	2	-
9	9	Філософсько-методологічні засади сучасної освіти.	-	-
		Всього годин	16	4

5.5. Самостійна робота

№ з/п	№ теми	Назва теми	кількість годин	
			денна форма	заочна форма
1	1	Філософія освіти як галузь наукового знання.	6	6
2	2	Освіта як феномен культури та соціальний інститут.	6	8
3	3	Виникнення і розвиток освіти в історії людства.	8	6
4	4	Трансформація освіти на зламі XX-XXI ст.	8	10
5	5	Ґенеза освітніх і педагогічних концепцій в Україні.	6	10

6	6	Освітні парадигми початку третього тисячоліття.	6	10
7	7	Стратегії розвитку сучасної освіти України.	6	10
8	8	Аксіологічні виміри сучасної освіти.	6	10
9	9	Філософсько-методологічні засади сучасної освіти.	8	10
		Всього годин	60	80

5.6. Орієнтовна тематика індивідуальних завдань

Індивідуальні завдання передбачені для студентів, які навчаються на дуальній чи індивідуальній формі навчання. За бажанням, можна виконати індивідуальне навчальне дослідження (проєкт), вибравши одну із загальних тем з прив'язкою до спеціальності та освітньої програми.

Тема 1. Місце філософії освіти в системі соціогуманітарного знання.
Тема 2. Філософія і освіта: специфіка взаємодії в умовах трансформації суспільства.
Тема 3. Освіта як важлива соціокультурна детермінанта становлення особистості.
Тема 4. Освіта як соціокультурний чинник суспільного прогресу.
Тема 5. Освіта як загальнолюдська цінність.
Також, за бажанням, можна підготувати науковий реферат (чи розгорнуте ІНДЗ) за конкретно обраною темою, запропонованою викладачем.

Теми для написання наукових рефератів (ІНДЗ):

1. Освіта як об'єкт і предмет філософського аналізу.
2. Актуальність «філософії освіти».
3. Поняття «філософія освіти», її предмет і завдання.
4. Структура та основні функції «філософії освіти».
5. Поняття «освіта» та його різні значення.
6. Філософське вчення про людину та його значення у розвитку освіти.
7. Людинотворча місія освіти.
8. Освіта, культура і цивілізація.
9. Перші кроки навчання і виховання в стародавньому суспільстві.
10. Феномен філософії і теорії виховання в Античності.
11. Філософія освіти в епохах Середньовіччя та Відродження.
12. Розвиток філософії освіти в епоху Нового часу та в добу Просвітництва.
13. Філософія освіти XIX–XX ст.
14. Витоки вітчизняної філософії освіти. Проблема освіченості і виховання в Київській Русі.
15. Концепція і структура освіти у Києво-Могилянській академії. Прогресивні філософсько-педагогічні ідеї Г.Сковороди.
16. Академічна філософія освіти XIX ст.: О.Новицький, С.Гогоцький, П.Юркевич, Г.Челпанов, В.Зеньковський.
17. Ідея національної школи у працях К.Ушинського, Б.Грінченка, С.Русової, І.Франка, Я.Чепіги.
18. Філософські засади педагогічної творчості А.Макаренка, Г.Ващенка, В.Сухомлинського.
19. Сучасна філософія освіти України: принципи, структура, стандарти держави.

6. Форми та методи навчання

Основними формами організації освітнього процесу з навчальної дисципліни «Філософія освіти» є лекційні, семінарські та практичні заняття, самостійна й індивідуальна робота здобувачів вищої освіти, консультації, науково-дослідницька робота, індивідуальні та групові навчальні проєкти, а також дистанційне та змішане навчання із застосуванням цифрових освітніх технологій.

У процесі викладання дисципліни застосовуються словесні, наочні, практичні, проблемно-пошукові, дослідницькі та інтерактивні методи навчання**,** зокрема: проблемний виклад

навчального матеріалу; лекція-дискусія; евристична бесіда; аналіз і коментоване читання першоджерел; порівняльний аналіз філософських та методологічних концепцій; дискусія; дебати; «круглий стіл»; мозковий штурм; робота в малих групах; кейс-метод; аналіз проблемних ситуацій; виконання індивідуальних аналітичних і дослідницьких завдань; підготовка есе, наукових повідомлень і презентацій; критичний аналіз наукових публікацій; пошук, систематизація та оцінювання наукової інформації; метод проєктів; взаємне рецензування результатів навчальної та дослідницької діяльності.

З метою формування професійних компетентностей здобувачів магістерського рівня особлива увага приділяється проблемному, критичному та дослідницькому навчанню**,** спрямованому на розвиток уміння аналізувати структуру та межі наукового знання, оцінювати методологічні засади наукового дослідження, аргументовано відстоювати власну позицію, виявляти логічні та методологічні помилки, порівнювати різні концепції науки та застосовувати філософсько-методологічний інструментарій до аналізу актуальних проблем сучасної науки.

Застосування форм і методів навчання передбачає студентоцентровану, компетентнісну та дослідницько-орієнтовану організацію освітнього процесу**,** активну участь здобувачів у навчальній і науковій діяльності, розвиток критичного мислення, академічної доброчесності, комунікативних та аналітичних компетентностей.

Вивчення «Філософії освіти», а також обрані форми й методи її викладання, безпосередньо сприяють формуванню та розвитку **м'яких навичок** (**Soft Skills**) здобувачів вищої освіти:

• Розвиток критичного та аналітичного мислення. Опрацювання філософських проблем освіти, зокрема її цілей і цінностей, сутності знання, свободи та відповідальності в освітньому процесі, ролі освіти в розвитку особистості й суспільства, формує здатність аналізувати інформацію, виявляти приховані припущення, розрізняти факти, оцінні судження та аргументи, зіставляти альтернативні позиції й оцінювати їх обґрунтованість. Розвитку цих навичок сприяють проблемні лекції, аналіз і інтерпретація філософських текстів, дискусії, дебати, кейс-метод, проблемно-пошукові та аналітичні завдання.

• Формування комунікативних навичок і культури академічної дискусії. Обговорення актуальних проблем філософії освіти – свободи й відповідальності, справедливості та рівності в освіті, співвідношення традицій та інновацій, ролі викладача й здобувача освіти, меж авторитету та автономії – розвиває здатність чітко, послідовно й аргументовано висловлювати власну позицію, ставити змістовні запитання, уважно слухати співрозмовника, вести конструктивний діалог і коректно реагувати на альтернативні погляди. Цьому сприяють семінарські заняття, філософські дискусії, дебати, «круглі столи», діалогічне навчання, презентації та взаємне рецензування робіт.

• Розвиток навичок командної роботи та співпраці. Виконання групових завдань з аналізу освітніх проблем, підготовка спільних презентацій, мініпроєктів, дискусійних платформ і філософсько-аналітичних досліджень сприяють формуванню здатності ефективно взаємодіяти з іншими, розподіляти ролі й відповідальність, координувати спільну діяльність, узгоджувати різні позиції та досягати спільного результату. Групові дискусії, робота в малих групах, метод проєктів, кейс-метод, рольові та ситуаційні вправи формують навички співпраці, толерантності до відмінних поглядів і пошуку компромісних рішень.

• Формування навичок вирішення проблем і прийняття обґрунтованих рішень. Розгляд суперечливих і проблемних ситуацій у сфері освіти – проблеми освітньої нерівності, академічної доброчесності, співвідношення свободи й контролю, традиційних та інноваційних підходів до навчання, впливу цифровізації та штучного інтелекту на освіту – формує вміння визначати сутність проблеми, аналізувати її причини та наслідки, розглядати альтернативні підходи, оцінювати можливі рішення та обґрунтовувати власний вибір. Цьому сприяють проблемно-орієнтоване навчання, аналіз кейсів, ситуаційні та етичні завдання, філософські дилеми, дискусії й моделювання проблемних освітніх ситуацій.

• Розвиток самостійності, рефлексії та здатності до безперервного навчання. Самостійне опрацювання філософських і наукових джерел, підготовка есе, аналітичних завдань, презентацій, індивідуальних дослідницьких робіт та мініпроєктів формують здатність самостійно організовувати навчальну діяльність, визначати власну освітню траєкторію, здійснювати самооцінювання та рефлексію власних поглядів і навчального досвіду. Самостійна робота, рефлексивні есе, портфоліо, індивідуальні дослідницькі завдання та проєктна діяльність сприяють розвитку відповідальності за результати навчання, академічної доброчесності, відкритості до нових ідей та готовності до безперервного професійного й особистісного розвитку.

7. Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

У процесі вивчення навчальної дисципліни оцінювання знань здобувачів здійснюється під час проведення поточного контролю, а також за результатами виконання індивідуальних завдань, самостійної роботи та підсумкової атестації.

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання є: усні відповіді, індивідуальні завдання, тести, контрольні роботи, екзамен; реферати, есе; мультимедійні презентації та виступи на наукових заходах; кейси та інші види індивідуальних та групових завдань, які використовуються в освітньому процесі.

8. Форми контролю

У процесі вивчення дисципліни використовуються такі форми контролю: поточний контроль, проміжний (модульний) контроль, підсумковий контроль.

Поточний контроль здійснюється на кожному практичному занятті у формі оцінювання усних відповідей, участі в дискусіях, аналізу джерел, виконання практичних завдань і тестів, а також перевірки завдань самостійної роботи здобувачів.

Модульний контроль застосовується двічі: після завершення Змістового модуля 1 та після завершення Змістового модуля 2. Оцінка модульного контролю складається з балів, накопичених упродовж вивчення відповідного змістового модуля.

Підсумковий контроль проводиться у формі екзамену у термін, визначений графіком підсумкового контролю.

9. Критерії та порядок оцінювання результатів навчання. Політика оцінювання

Загальні критерії оцінювання усної (письмової) відповіді здобувача

Відповідь може бути оцінена на «*відмінно*» за таких умов: здобувач вищої освіти чітко і повно відповів на питання; логічно та послідовно побудував зміст відповіді; не припустив помилок; володіє філософсько-науковою термінологією; наводить приклади з різних філософських і наукових джерел та власної практики; демонструє бачення практичного застосування вивченого матеріалу у професійній діяльності; провідним є творчий підхід до розв’язання завдання.

На оцінку «*добре*» заслуговує відповідь, у якій здобувач допустив несуттєві помилки, неточності чи залишив поза увагою незначну частину питання за умови, що принципові моменти було розкрито повністю; логіка та послідовність відповіді є зрозумілою, але не досконалою; використовує філософсько-наукову термінологію; наводить приклади з філософських і наукових джерел; в цілому демонструє бачення практичного застосування вивченого матеріалу у професійній діяльності; переважає частково-пошуковий підхід до розв’язання завдання.

Оцінка «*задовільно*» виставляється за відповідь, у якій є суттєва помилка та/або декілька неточностей, упущень; порушена логіка чи послідовність відповіді, що вплинуло на результат та

правильність висновків; філософсько-наукова термінологія використовується неосмислено; відповідь не підтверджена прикладами чи посиланнями філософсько-наукові джерела та власну практику; виникають труднощі при встановленні зв'язку між теоретичними положеннями та їх реалізацією у професійній діяльності; провідним є репродуктивний підхід до розв'язання завдання.

Оцінка «*незадовільно*» виставляється, якщо здобувач не засвоїв навчальний матеріал у межах програми дисципліни, не дає конкретної відповіді на поставлені запитання; відсутня логіка чи послідовність відповіді; не володіє професійною термінологією; не наводить приклади з філософсько-наукових джерел та власної практики; не може встановити зв'язок між теоретичними положеннями та їх реалізацією у професійній діяльності; підхід до розв'язання завдання незрозумілий.

Оцінювання

Остаточна оцінка за курс розраховується таким чином:

Види оцінювання	**% від остаточної оцінки**
Модуль 1 (теми: 1,2,3,4,6,7,9,11) – робота на семінарських заняттях	40
Модуль 2 (теми: 5,8,10,12,13,14,15,16) – самостійна робота	30
Підсумковий контроль (теми 1-16) – тести 2- рівнів, творче завдання	30
Разом:	**100**

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для екзамену
90 – 100	**A**	відмінно
85-89	**B**	добре
75-84	**C**	
65-74	**D**	задовільно
60-64	**E**	
35-59	**FX**	незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	**F**	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Розподіл балів по темах курсу:

Змістовий модуль I Поточний контроль								**Змістовий модуль II** Самостійна робота								**Підсумковий контроль**	**Сума**
Тема 1	Тема 2	Тема 3	Тема 4	Тема 6	Тема 7	Тема 9	Тема 11	Тема 5	Тема 8	Тема 10	Тема 12	Тема 13	Тема 14	Тема 15	Тема 16		
5	5	5	5	5	5	5	5	3	3	4	4	4	4	4	4	30	**100**
40								30									

Оцінювання та визнання результатів неформального та/або інформального навчання

Процедура валідації результатів навчання, отриманих у неформальній / інформальній освіті здійснюється відповідно до «Положення про визнання результатів навчання, здобутих у неформальній та інформальній освіті». Зараховані можуть бути як змістовні модулі, так і окремі теми навчальної дисципліни. Загальний обсяг балів, що зараховуються здобувачу освіти за підсумками визнання результатів неформального та/або інформального навчання, не може перевищувати 20.

Політика оцінювання:

●*Політика щодо дедлайнів та перескладання*: Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку (75% від можливої максимальної кількості балів за вид діяльності). Перескладання модулів відбувається із дозволу деканату за наявності поважних причин (наприклад, довідка від лікаря).

●*Політика щодо академічної доброчесності*: Усі письмові роботи перевіряються на наявність плагіату і допускаються до захисту із коректними текстовими запозиченнями не більше 20%. Списування під час контрольних робіт та екзаменів заборонені (в т.ч. із використанням мобільних девайсів). Мобільні пристрої дозволяється використовувати лише під час виконання практичних завдань та он-лайн тестування (наприклад, програма Moodl) у процесі заняття. Заборонено оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів інших авторів без зазначення авторства. За порушення академічної доброчесності здобувачі можуть бути притягнені до такої академічної відповідальності: повторне проходження оцінювання; повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми; відрахування із закладу освіти, позбавлення академічної стипендії; позбавлення наданих закладом освіти пільг з оплати навчання тощо.

●*Політика щодо відвідування*: Відвідування занять, як правило, є обов'язковим компонентом навчання. За необхідності (віддаленість місця проживання чи роботи магістранта) чи наявності об'єктивних причин (участь у програмі академічної мобільності чи конференції, міжнародне стажування, хвороба тощо) відвідування може відбуватись вибірково за погодженням із керівником курсу. Навчання магістрантів також здійснюється в дистанційному режимі на платформі Moodle. За умови індивідуального навчального графіка студент має можливість отримати позитивну оцінку завдяки виконанню планових завдань та ІНДЗ. У будь-якому випадку студенти зобов'язані дотримуватися термінів, визначених для виконання усіх видів робіт, передбачених курсом. Пропущені заняття можна відпрацьовувати у визначений час згідно з графіком.

● *Політика оцінювання*: Враховуються бали поточного контролю (40 балів), самостійної роботи (30 балів), підсумкового контролю (екзамен): тестування 2-х рівнів та творче завдання (30 балів). При цьому враховується присутність на заняттях та активність студента під час занять; недопустимість пропусків та запізнень на заняття; користування мобільним телефоном, планшетом чи іншими мобільними пристроями під час заняття в цілях, не пов'язаних з навчанням; списування та плагіат; несвоєчасне виконання завдань. Студентам, які беруть активну участь у наукових семінарах, круглих столах, конференціях та презентують високоякісні знання з філософії науки, може підсумковий контроль, за згодою викладача, зараховуватись «автоматично» (повністю або частково, залежно від наукового-практичного досвіду у вивченні дисципліни).

10. Політика використання ШІ в межах навчальної дисципліни.

Використання технологій генеративного ШІ під час вивчення дисципліни регулюється чинним законодавством України та обов'язковим є дотримання *«Політики використання штучного інтелекту у науково-технічній та інноваційній діяльності Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка».*

Дозволені межі застосування: ШІ дозволено використовувати виключно як допоміжний інструмент для пошуку, структурування історіографічних даних, технічного оформлення бібліографії, перекладу та стилістичного редагування власного авторського тексту.

Заборони та ризики: заборонено повне або часткове копіювання згенерованого тексту під виглядом власних результатів (кваліфікується як плагіат). Здобувач несе персональну відповідальність за точність фактів і джерел, оскільки ШІ не володіє методами наукової критики та схильний до фабрикації даних (галюцинацій).

Обов'язкове маркування: у разі залучення ШІ на будь-якому етапі роботи, здобувач зобов'язаний чітко зазначити це у тексті або примітках (із вказанням назви моделі та характеру виконаної нею операції).

Недекларованe використання ШІ для заміни самостійної роботи є порушенням академічної доброчесності й передбачає академічну відповідальність.

11. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна

На лекційних та семінарських заняттях, а також під час самостійної роботи студентів використовуються мультимедійні засоби, комп'ютери з операційною системою Windows-XP і вище, Microsoft Office, мобільні пристрої та інші гаджети, програми для створення презентацій, роботи з електронною поштою, електронні таблиці, текстові редактори.

При організації дистанційного навчання застосовуються системи Moodle, Zoom, Google Meet, Viber, а також Facebook, Instagram.

12. Рекомендована література:

Основна:

1. Андрущенко В., Бойченко М., Гомілко О. та ін. Філософія і методологія розвитку вищої освіти України в контексті євроінтеграційних процесів: монографія. К. : Пед. думка, 2011. 320 с.
2. Андрущенко В., Горбунова Л., Зязюн Л. та ін. Філософські засади трансформації вищої освіти в Україні на початку XXI століття. К. : Пед. думка, 2007. 350 с.
3. Базалук О.О. Філософія освіти: Навчально-методичний посібник / О. О. Базалук, Н. Ф. Юхименко. К.: Кондор, 2010. 164 с.
4. Васянович Г. П. Педагогічна етика: Навчально-методичний посібник / Григорій Васянович. Львів: Норма, 2005. 344 с.
5. Дьюї Дж. Моральні принципи в освіті. Львів: Літопис, 2001. 32 с.
6. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
7. Закон України «Про вищу освіту». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text
8. Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text
9. Коротяєв Б.І, Курило В.С., Савченко С.В. Педагогічна філософія: монографія. Луганськ: ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2010. 339 с.

10. Кремень В. Г. Аксіологічне смислозначення національної філософії освіти. Філософія і сучасність. 2011. № 5. с. 11-16.
11. Кремень В. Г. Філософія освіти XXI століття. Педагогіка і психологія. 2003. № 1 (XXXУШ). С. 6-16.
12. Кремень В. Г., Пазиніч С. М., Пономарьов О. С. Детермінанти сучасної філософії освіти. Філософія і сучасність. № 5. С. 6-10.
13. Кримський С. Б. Заклики духовності XXI століття: з циклу щоріч. пам'ят. лекцій ім. А. Оленської-Петришин, 2002 р. К.: Вид. дім «КМ Академія, 2003. 32 с.
14. Ліпін М. В. Освіта в модифікаціях сучасного світу: монографія. М. В. Ліпін. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 340 с.
15. Лутай В. С. Філософія сучасної освіти: Навчальний посібник. К.: Центр "Магістр-S" Творчої спілки вчителів України, 1996. 256 с.
16. Максюта М.Є. Філософія науки: гуманітарно-педагогічний синтез: монографія / М.Є.Максюта, О.М. Соколова. Херсон: Вид-во «ОЛДІ-ПЛЮС», 2020. 310 с.
17. Морська Н.Л. «Філософія освіти»: навчально-методичний посібник для здобувачів другого магістерського рівня вищої освіти / Морська Н.Л. Тернопіль, ТНПУ, 2023, 85 с.
18. Навчальний посібник з курсу «Філософія освіти» для осіб, що навчаються в магістратурі за спеціальністю «Педагогіка вищої школи». / Т.Н. Кучера, Л.І. Насонова, В.В. Дейнека. Харків: ХНМУ, 2015. 63 с.
19. Пономарьов О. С. Основи філософії освіти: навч.-метод. посібник / О. С. Пономарьов. Харків: Вид-во «Підручник НТУ «ХПІ»», 2016. 192 с.
20. Романенко М. І. Освіта як об'єкт соціально-філософського аналізу. Дніпропетровськ, 1998.
21. Романенко М. І. Філософія освіти: історія і сучасність. Дніпропетровськ, 2001.
22. Романенко М. Становлення філософії освіти: на перетині філософії та педагогіки // Персонал. 2004. № 6.
23. Філософія науки : підручник / І. С. Добронравова, Л. І. Сидоренко, В. Л. Чуйко та ін. ; за ред. І. С. Добронравової. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2018. 255 с.
24. Філософія науки: підручник /О. П. Сидоренко, С. С. Корлюк, О. А. Коваленко, Т. В. Розова [та ін.]; за ред. О. П. Сидоренка. Одеса, 2020. 230 с.
25. Філософія освіти : навчальний посібник. – 2-ге видання / за наук. ред. академіка В. П. Андрущенка [та ін.]. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. – 348 с.
26. Філософія освіти: Навчальний посібник / За заг. ред. В. Андрущенка, І. Предборської. К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 329 с.
27. Філософія освітнього простору вищої школи: Психологічний та психолінгвістичний дискурс за заг. ред. Корчакової Н.. 2019. К.: Центр учбової літератури, 468 с.
28. Філософські абриси сучасної освіти : монографія / за заг. редакцією І. Предборської. Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. 226 с.
29. Черепанова С.О. Порівняльна педагогіка: навч. посібн. у 2 ч. Ч. І. Лекції. Ч.І І. Практикум. Львів: Растр-7, 2019. 176 с.
30. Черепанова С.О. Філософія освіти. Рефлексія над буттям Роду. Повноліття в Україні як духовна консолідація соціуму: інтеркультурний проект. Український інститут ЄВРОСОЦІУМ, 2015. 48 с.
31. Черепанова С.О. Філософія освіти: світоглядно-гуманітарний вимір: людина, наука, культура, мистецтво, стиль мислення: монографія. Львів: Світ, 2011.

Додаткова

1. Андрущенко В.П. Конституалізація освітнього простору Європи: Аксіологічний вимір К. : МП Леся, 2014. 460с. [Електронний ресурс]. URL:: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/5548/1/andr_konst.pdf

2. Биков В.Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти: [монографія]. К.: Атіка, 2008. 684 с.
3. Відкрита освіта: колективний розвиток освіти через відкриті технології, відкритий контент і відкрите знання / За ред. Тору Іійосі та М.С. Віджая Кумара, пер. з англ. А. Іщенка, О. Насика. К.: Наука, 2009. 256 с. Вінниця: Нова книга, 2007. 656 с.
4. Дерев'янко Н. Формування громадянської культури особистості школяра: навч.-метод. посіб. / Н. Дерев'янко, В. Костів; за ред. В. Костіва. К. : ТОВ «Праймдрук», 2011. 352 с.
5. Драйден Ґ., Вос Дж. Революція в навчанні / Ґ. Драйден, Дж. Вос.; [перекл. з англ. М.Олійник]. Львів: Літопис, 2005. 542 с.
6. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
7. Журавський В.С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні. К.: Видав.дім «Ін Юре», 2003. 416с.
8. Заболотна О. А. Теорія і практика альтернативної шкільної освіти у країнах Європейського Союзу: монографія. Умань : Жовтий О.О., 2013. 364 с.
9. Інклюзивна освіта: стан і перспективи розвитку в Україні: науково-методичний збірник. К.: ФО-П Придатченко П.М., 2007. 336 с.
10. Карась А. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і неокласичних інтерпретаціях: монографія Львів: Видав.центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. 520 с.
11. Кізіма В. Ідея та принципи постнекласичної освіти // Вища освіта України.2003.№2. С.20-30.
12. Кремінь В.Г. Філософія: мислителі, ідеї, концепції: підручник / В.Г. Кремінь, В.В. Ільїн. К.: Книга, 2005, 528 с.
13. Левченко Т. І. Європейська освіта: конвергенція та дивергенція : монографія. Вінниця : Нова Книга, 2007. 656 с.
14. Михальченко М.І. Філософія освіти і соціокультурна теорія // Філософія освіти. 2005. – №1. С. 38-51.
15. Морська Н.Л., Ювсечко Я.В., Вербовський І. А.. **РОЛЬ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ПРАВОСВІДОМОСТІ ТА ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ.** «Наукові інновації та передові технології» (Серія «Управління та адміністрування», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»): журнал. 2023. № 14(28) 2023. С. 1324, с. 983-993.
16. Морська Н.Л. «Правова освіта і виховання в сучасному світі». The VII International Science Conference «Modern science and practice», March 26 – 27, 2021, Boston, USA. 171 p. P.102-103.
17. Нітченко Алла, Морська Наталія. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки» // № 9(31), 2020. 89 с. С 74 – 81. DOI: 10.25313/2520-2308-2020-9-6307
18. Огнев'юк В.О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку. К.: Знання України, 2003. 450 с.
19. Радіонова І. О. Сучасна американська філософія освіти. Харків, 2004.13
20. Сковорода Г.С. Пізнай в собі людину / Г.С. Сковорода; [Пер. М.Кашуба, пер. поезії В. Войтович]. Львів: Світ, 1995. 572 с.
21. Суспільне покликання філософії освіти у сучасних соціокультурних контекстах: монографія / кол. авторів; ред. М.Д.Култаєва. Х.: ТОВ «Щедра садиба плюс», 2014. 388
22. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибр. твори: У 5 т. К.,1976. Т. 3.
21. Truba Hanna, Radziievska Iryna, Sherman Mykhailo, Morska Nataliia, Kulichenko Alla, Havryliuk Nataliia. Distance Learning for Higher Education Applicants in War: Information Competence. IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security, VOL.22 No.10, pp. 291-297, October 2022. https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.10.37 .
24. Фрейре Пауло. Освіта як практика свободи / Фрейре Пауло. Формування критичної свідомості. К., 2003.

25. Фрейре Пауло. Педагогіка пригноблених. К., 2003.
26. Філософія науки і культури. Словник. За ред. Н.Хамітова. К., 2024. 437 с.
27. Nataliia MORSKA. PHILOSOPHY OF LEGAL EDUCATION AND TRAINING IN THE CONTEXT OF THE INFORMATION AGE. MORSKA, N. (2022). Philosophy of Legal Education and Training in the Context of the Information Age. *WISDOM*, *4*(3), 92–100. https://doi.org/10.24234/wisdom.v4i3.788
28. Bohomaz Oksana; Morska Nataliia; Kasianenko Karolina; Romanova Iryna; Bortnyk Nadiia. Educational and scientific potential: humanitarian challenges of the XX. Revista Tempos e Espaços em Educação on March 14, 2022. DOI: 10.20952/REVTEE.V15I34.16950 .
29. Morska, N., Grushko, V., & Demchuk, D. (2026). The limits of rationalism in the context of global challenges: philosophical analysis of cognitive and value-based determinants. *Вісник гуманітарних наук*, (18). https://doi.org/10.5281/zenodo.20033284
30. Nataliia Morska, Iryna Tymkiv, Viktor Grushko, Oksana Yatyshchuk, Yaroslav Yuvsechko. The role of legal education in shaping worldviews: a historical and philosophical analysis. Cadernos de Educação Tecnologia e Sociedade, Vol. 17 No. se3 (2024), pp 36-49. DOI: https://doi.org/10.14571/brajets.v17.nse3.36-49.
31. Morska,N., Davydova, N. O. Philosophy and the future of human rights: peculiarities of the relationship between recent science and technology. Futurity Economics & Law,1(3). 2021, P 16-25. https://doi.org/10.57125/FEL.2021.09.25.02.

13. Інформаційні ресурси в Інтернеті

http://uk. Філософія
http://uk. Філософія освіти
http://journals.uran.ua/sciencerise/issue/archive
http://sbiblio.com/biblio/default.aspx?w=1092&t=title&sort=title – Бібліотека навчальної та наукової літератури.
http://www.philosopheducation.com/index.php/ua/ – журнал «Філософія освіти» (каталог видань).
http://plato.stanford.edu Філософська енциклопедія Стенфордського університету (Англійською мовою)
http://www.utm.edu/research/iep/ Філософська інтернет-енциклопедія (Англійською мовою)
http://www.philosophy.ua Сайт Українського філософського фонду
http://www.psilib.kyiv.ua
http://chtyvo.org.ua/ - електронна бібліотека україномовних творів
http://www.synergetics.org.ua Українське синергетичне товариство
http://litopys.org.ua/ Сайт «Ізборник» Історія, філософія України IX-XVIII ст.: першоджерела та інтерпретації
http://www.bookam.net/genre/nauka/filosofija Бібліотека філософських текстів.

14. Рекомендовані ресурси для неформальної та інформальної освіти, результати навчання за якими можуть бути визнані відповідно до встановленого в університеті порядку:

1. Prometheus – українська платформа масових відкритих онлайн-курсів.
2. EdEra (Education Era) – українська студія онлайн-освіти, ресурси якої можуть використовуватися для опанування питань сучасної освіти, педагогіки, компетентнісного підходу, освітніх технологій та розвитку особистості.
3. Coursera – міжнародна платформа онлайн-курсів. Рекомендується пошук курсів за напрямами *Philosophy of Education, Educational Philosophy, Philosophy, Education, Critical Thinking, Ethics of Education, Learning and Teaching*. Результати проходження сертифікованих курсів можуть бути представлені

4. UNESCO Open Learning – безкоштовні відкриті онлайн-курси UNESCO з питань освіти, навчання впродовж життя, соціальних і гуманітарних наук, етики, інклюзії та прав людини. Ресурс особливо цінний для осмислення освіти як соціокультурного та ціннісного феномену.
5. UNESCO / UNESCO-IBE – відкриті науково-освітні ресурси з філософії освіти, педагогіки, теорії навчання та освітньої політики. **(**«Philosophy, a school of freedom»**)**
6. Ukraine Global Faculty – платформа відкритих лекцій та освітніх заходів із залученням українських і зарубіжних викладачів та експертів.
7. Відкриті лекції, наукові семінари, конференції та вебінари університетів, наукових установ і професійних освітніх організацій за тематикою філософії освіти, педагогіки, освітньої політики, академічної свободи, цінностей освіти та розвитку особистості.

15. Комунікація та етика взаємодії

Комунікація між викладачем і здобувачами освіти здійснюється під час занять, консультацій, через корпоративну електронну пошту, систему дистанційного навчання (Moodle), а також через узгоджені месенджери (для оперативних організаційних питань) виключно у робочий час із 09:00 до 18:00. Консультації проводяться згідно з затвердженим графіком або за попередньою домовленістю (очно чи у дистанційному форматі на платформах Zoom/Google Meet).

У разі відсутності на занятті з поважних причин здобувач освіти повинен попередити викладача особисто або через старосту групи заздалегідь (не пізніше ніж за 2 години до початку заняття) та відпрацювати пропущений матеріал у встановленому порядку згідно з графіком консультацій. Довготривала відсутність потребує документального підтвердження та узгодження індивідуального плану ліквідації академічної заборгованості.

Учасники освітнього процесу зобов’язані дотримуватися принципів взаємної поваги, академічної доброчесності, толерантності та професійної етики. Під час спілкування очікуються коректність, відповідальність, конструктивний діалог і повага до думок інших учасників освітнього процесу.

У межах цифрового етикету під час дистанційних занять здобувачам рекомендовано вмикати відеокамери для забезпечення повноцінного інтерактивного зв'язку, вчасно доєднуватися до онлайн-зустрічей та дотримуватися регламенту виступів і дискусій. Письмова комунікація має будуватися на засадах офіційно-ділового стилю із чітким формулюванням мети звернення.